

Vitrinde Olmayanlar

Henry Petroski, Kurşunkalem adlı yapıtında günlük hayatımızda sıradan bir nesne olarak görmeye alıştığımız kurşunkalemin uzun, ilginç ve şaşırtıcı öyküsünü ele alıyor. Gelişmekte olan teknoloji karşısında kurşunkalemin varlığını sürdürebilmesi ve 400 sayfalık bir kitabın konusunu oluşturması bile başlı başına heyecan verici. Kitaptan küçük bir alıntı...

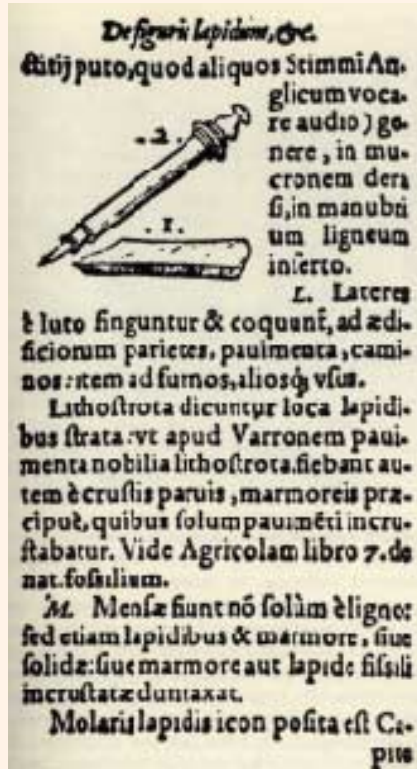

Kurşunkalemin tarihi, tabii yazıldığı söylenebilirse, silintiler ve düzeltmelerle doludur. Belki de bu kaçınılmazdır; çünkü tarih hikâye anlatmakla başlar. Hikâye anlatanlar en çok, en ilginç görünen şeyleri en ilginç biçimde aktarmak ister gibi görünürler. Hikâye anlatıcılarının bile isteye yanıltıcı olduklarını söylemeye çalışmıyorum; ama şüphesiz ki konularını ve kullandıkları sözcükleri seçer ve yalnızca uygun görünmeyen konuları değil, o sırada gerekli veya önemli görünmeyen, daha büyük başka hikâyelerin anlatılmasına elverişli olmayan konuları da es geçebilirler. Hikâye anlatmak, aynı zamanda yazı yazmaktır. Truman Capote'nin "makasın kurşunkaleminden daha faydalı olduğuna inanıyorum" derken ima ettiği elyazmalarının düzeltilmesi konusu yazarların çoğuna tanıdık geliyor olmalı. Vladimir Nabokov da aynı düşüncüyü farklı bir imgeyle ifade etmiştir: "Bugüne kadar yayımlattığım her sözcüğü –genellikle birçok defa yazmışımdır. Kalemimin silgisi her zaman ucundan önce bitmiştir."

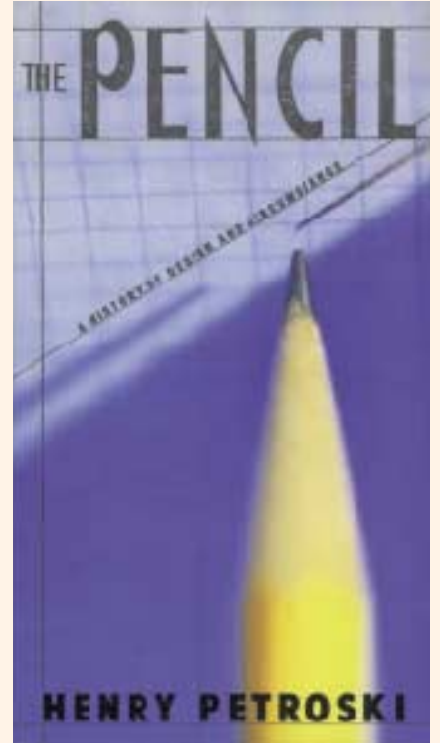
Kurşunkalemle yazılmış onca yazıya karşın, kurşunkalem hakkında yazılmış çok az şey vardır. Yazarlık ile ilgili yazılmış o kadar şey varken, kim kurşunkalemle ilgili bir şeyler okumuştur? Bilimle ilgili yazılmış o kadar şey varken, kim mühendislikle ilgili bir şeyler okumuştur? Katedrallerle ilgili yazılmış o kadar şey varken, kim fabrika binalarıyla ilgili bir şeyler okumuştur? Ama bu, kendilerinden nadiren bahsedilen şeylerin yararlılığı tarihiyle ilgisi olmadığı anlamına gelmez. Bir Alman kurşunkalem firması, ürünlerini pek de yaratıcı olmayan bir biçimde tanıtarak şöyle diyordu: "Çok az sayıda nesne, sanat ve bilimin yaygınlaşmasına kurşunkaleminden daha fazla katkıda bulunmuştur. Hatta gündelik kullanımında onun kadar evrensel olan başka bir nesne daha yoktur. Kurşunkaleme olan aşinalığımız ona kayıtsız kalmamıza neden oluyor." Tanıtım yazısı devam ediyor ve belki de tarihsel bir perspektif ortaya koymaktan çok, satılan ürünü desteklemek için şu iddiaya yer veriliyor: "Varoluşlarını, makineleşmeye borçlu

olan çoğu nesne gibi Kurşun-Kalem de tamamen çağımıza ait bir üründür."

Kurşunkalemin on yedinci yüzyıldaki uzun ve yavaş gelişimi, o dönemdeki mühendislik çalışmalarının hikâyesine paraleldir. Görünüşe bakılırsa, Endüstri Devrimi'nden önceki yüzyıla dek ne başarılı mışsa eski çağ uygulamalarına öykünerek başarılı olmuştu. Büyük gotik katedraller inşa edilmiş olmasına karşın, taş köprüler için model hâlâ Roma kemeriydi. Her ne kadar Stonehenge ve piramitler bin yıldır mekanik üstünlük anıtları olarak duruyorsa da, Galileo, Aristotelesçilerin ortaya attığı ancak tam olarak cevaplayamadığı soruları yeniden soruyordu. On yedinci yüzyılın sonuna gelindiğinde, yalnızca Galileo ve Newton modern bilimin ve mühendisliğin temellerini atmakla kalmayacak kurşunkalem de bugünkü biçimini alacaktı. Bilim ve mühendisliğin ilerlemek için kurşunkaleme ihtiyacı olmayabilirdi; oysa kurşunkalemin gelişimi, mühendislik uygulamalarına giderek daha bilimsel yaklaşılmışından büyük ölçüde fayda-

Bilinen ilk kurşunkalem çizimi Konrad Gesner'in fosiller hakkındaki 1565 tarihli kitabında yer alıyor.

The Pencil, A History of Design and Circumstance
Henry Petroski
Alfred A. Knopf, Inc., 1989, 434 sayfa

lanacaktı. Ama bu on sekizinci yüzyılın sonlarından önce gerçekleşmeyecekti.

Kurşunkalem kadar sıradan ve görünüşte basit bir ürüne gelinceye kadar, kurşun yazı yazma araçlarının geçirdiği evrimin bu kadar uzun sürmesinin birçok nedeni vardır. Kurşun yazı yazma araçlarını üreten eski zanaatkarlar, maliyet hesabı yapmaları gerekmediği halde, nasıl daha iyi kalemler yapabileceklerini bilmiyorlardı. Bir işaretleme aracı yapmak için gerçekten uygun bir malzemenin keşfedilmesinden önce, kurşundan yapılmış bu kalemleri alaşımlar kullanarak iyileştirme girişimleri sonuçsuz kalmıştı. Temel araç, ancak özel amaçlar için özelleşmiş biçimlerin gelişmesiyle, zaman içinde geliştirildi. O zaman geçerli olan kimya ilkelerinin ilkel ve sistematik olmayan bir biçimde anlaşılması, üzerine yeni şeyler eklenebilecek kuramsal temellerin ve kurşunkalemde kullanılan malzemelerde temel bir değişiklik yapmaya olanak sağlayacak somutlaşmış bir mühendislik uygulamasının da olmadığı anlamına geliyordu. Bugün bile işe yarayan deneme yanılma yöntemleri o zaman da işe yarayabilirdi, ancak elde uygun malzemeler ve bu malzemeleri işleyecek yöntemler olmadan deneme yapma olanağı da zaten yoktu.

Çeviri: Sevil Kıvan